

Олесь
Бердник

СЕРЦЕ МАТІОЛІ

Олесь Бердник
**СЕРЦЕ
МАТЮЛИ**

Казки та легенди

Для старшого дошкільного та
молодшого шкільного віку

Художник
АНАТОЛІЙ ФРОЛОВ

Київ «Веселка» 1991

ЛЕГЕНДА ПРО ПАЛЬМУ

У прадавні часи жив у пустелі шейх, котрий знався на чаклунстві. Він здобув магiчну силу чарiвника у страшного Володаря Пiскiв, що мешкав десь у самому серцi безводного царства. Що він там робив — ніхто з простих кочовикiв та пастухiв не знав, та й не прагнув знати, — такий був жах перед моторошним поводителем палючих вихорiв, у подобi яких Володар Пiскiв iнколи з'являвся бiля палацу шейха.

Був у шейха гарем, проте не любив він своїх жiнок. Мав єдину доньку від першої коханої дружини, котра померла, щойно народивши дитя. Суворо виховував шейх дiвчинку, передаючи їй своє магiчне знання. I ось виповнилось чарiвнiй принцесi п'ятнадцять лiт. Того дня прибув у гостi до шейха Володар Пiскiв i зажадав від свого учня руки його єдиної доньки.

Пишне гуляння й свято розпочав на честь гостя шейх. Показував учителеви та iншим запрошеним рiзні дива: викликав iз простору страхiтливих потвор, що мiрялися силою поміж собою, накликав з неба смерчi й громи, лякаючи слуг та воiнiв, змушував борцiв убивати один одного, а потiм повертав їх до життя своїм чаклунським мистецтвом. Володар Пiскiв поблажливо дивився на все те, схвально посмихався.

Потiм дива показувала донька. Проте вона не чинила руйнацiй, а творила квіти, прегарних птахiв та метеликiв, змушувала невидимих музик грати чарiвнi пiснi, що милували слух. Батько супився, позираючи на вчителя, нiби вибачаючись за дiвочi вибрики, але Володар Пiскiв схвально кивав головою, заспокоюючи тим шейха.

— Житиме у мене, — посміхнувся він, — навчу її майстерності руйнації...

А був серед гостей прекрасний юнак — воїн. Він з першого погляду покохав чорнооку принцесу і цілковито втратив самовладання, коли побачив, які дива творить її добре серце. Дівчина теж помітила славного хлопця.

Коли гості розійшлися, під нічними зорями зустрілися юнак та дівчина, палаючи від кохання. Та недовго вони раділи: їх вистежили й схопили. Шейх звелів закувати юнака в ланцюги й ув'язнити до вежі смерті. На честь Володаря Пісків оголосили вирок: стратити зухвалого воїна, бо він насмілювався доторкнутися до принцеси.

Проте дівчина, скориставшись магічним знанням, уночі прокралася до коханого. Вони зуміли вийти з вежі, захопили коней і помчали в пустелю, аби дістатися до моря, щоб попливти в такі краї, де їх ніхто не знає.

Варта зчинила тривогу, розлючений шейх із своїми вояками рушив у погоню. З ним був похмурий Володар Пісків.

Змучених утікачів наздогнали серед палючих барханів. Закохані стояли в кільці нещадних переслідувачів, міцно обійнявшись.

— На що ви сподівалися? — здивовано запитав Володар Пісків. — А ти, принцесо, чому зневажила мою любов? В ім'я чого?

— Я покохала цього сміливого юнака, — сміливо відповіла дівчина. — Ти мені пропонував лише зло і пустелю. А мій обранець подарував радість любові.

— Яка радість? — вражено вигукнув Володар Пісків. — Що він може — цей голодранець? Мареве над пісками — ось що таке його любов! Є лише пустеля — і більше нічого! Все інше — сон. Ти збагнеш це — ось поглянь!

Він владно простягнув руку до юнака. Той кам'янів на очах у коханої, перетворюючись на скелю. Та очі його пестили й ніжили принцесу навіть тоді, коли останні іскри життя гасли в зіницях.

— Ось вона — твоя любов! — із зловтіхою зареготав Володар Пісків, і навіть шейх здригнувся від жаху. — Моя пустеля вічно папуватиме над світом!

Зненацька з-під скелі вдарило прозоре джерело, і в променях палючого сонця заграла, заіскрилася райдуга-веселка.

— Ти переможений, — щасливо закричала дівчина. — Ти подоланий, нікчемний Володарю Смерті! Серце мого коханого дарує

світові життя навіть у кам'яній подобі. Тобі ніколи не розлучити нас!

І вона проказала світле заклинання любові. Переслідувачі побачили, як її струнке тіло перетворилося на високу розкішну пальму: її коріння купалося в прохолодному джерелі. Володар Пісків загарчав від шаленства та й перекинувся на чорний смерч від неба до землі, намагаючись засипати пісками прозорий потік разом з пальмою, проте, чим більше він злостився, тим дужче вирувало джерело, тим вищою й тинистішою ставала пальма.

Так серця закоханих створили в надрах найпалючішої пустелі перший оаз і світлу надію, що коли-небудь мертві піски вищезнуть у всьому світі, відступивши перед життям і любов'ю.

ВЕРБА ТА ВОДЯНИЙ ЦАР

Жила колись в нашому краю дівчина рідкісної вроди. Безліч юнаків і поважних чоловіків пропонували їй серце, багатство та славу, здобуту в боях чи у важкій праці. Та дівчина відмовляла всім лише тому, що була закохана в свою вроду, завжди дивилася на себе в дзеркало й зі смутком повторювала:

— Невже колись пропаде ось таке чудо? Невже злиняють брови, потьмяніють очі, зморщиться шкіра, й стану я згорбленою бабою?

А коли приходили женихи, вона вимагала:

— Подаруйте мені вічну красу, тоді я покохаю вас. Хто здобуде таємницю нев'янучої молодості, той стане моїм обранцем.

Розїжджалися у всі кінці світу женихи, шукаючи еліксиру юності для самозакоханої діви. Всюди побували вони: в підземеллях алхіміків, в заморських краях, в чаклунських оселях, проте ніде жаданого еліксиру не знаходили. Багато хто з них наклав головою в далеких мандрах.

Якось сиділа дівка над озером, дивилася в дзеркальне плесо, милуючись собою, і розчісувала буйні коси. І закохався в неї водяний цар. Виплив з ковбані, обережно наблизився до красуні, щоб не злякати її, і тихенько покликав, зітхаючи:

— Ти не бійся мене, діво прекрасна. Я цар водяний!

Затуманеним поглядом ковзнула вона по плечах, вкритих лускою, по зеленому волоссі, кивнула привітно:

— Бачила я вас перебачила, царю водяний! Які тільки женихи до мене не сваталися. Ти ще красунчик порівняно з деякими. Не лякаюся тебе, — кажи, чого бажаєш?

— Покохав я тебе, діво, міцно й навіки. Не зустрічав такої краси ні з-поміж русалок моїх, ні між тих дівчат, що купаються у володінні моєму. Будь мені за дружину, зроблю тебе царицею водяного царства. Все для тебе зроблю, чого зажадаєш, бо силу маю велику!..

Стрепенулася дівчина.

— Все можеш зробити?

— Так! Наказуй!

— Чудово,— загорілася діва, замисливши, одначе, обдурити водяного володаря.— Буду твоєю, але... зроби так, щоб вічно мій прекрасний образ відбивався у дзеркалі твоїх вод, щоб з року в рік він ставав усе гарніший і гарніший...

Нахмурився цар, замислився. Зрозумів, що дала йому діва підступну загадку, ошукала його. Бути вічно молодою, бути відображеною в озері й разом з тим не йти до нього? Але слово було сказане, гідність володаря вод не дозволила йому відмовитися від обіцяного.

— Буде так, як ти зажадала,— зітхнув цар.— Вічно твій чарівний образ буде відбиватися в цьому озері, але станеш ти плакучою вербою — деревом прегарним і замисленим. Цідуватиму я коріння твоє, що купатиметься у водах моїх, буду ніжити коси зелені хвилями буйними...
Так з'явилося в нашому краю пове славне дерево — верба плакуча...

КАКТУС ТА ПУРПУРОВИЙ ПТАХ

Колись кактус не мав квітів. То була рослина отруйна, колоча, з неприємним запахом. Коли мешканці Анд хотіли кому-небудь висловити докір, вони з дружиною засторогою говорили:

— Бійся, щоб дух життя у майбутньому не зробив тебе кактусом!

І найстрашніше прокляття було таке:

— А щоб ти кактусом став!

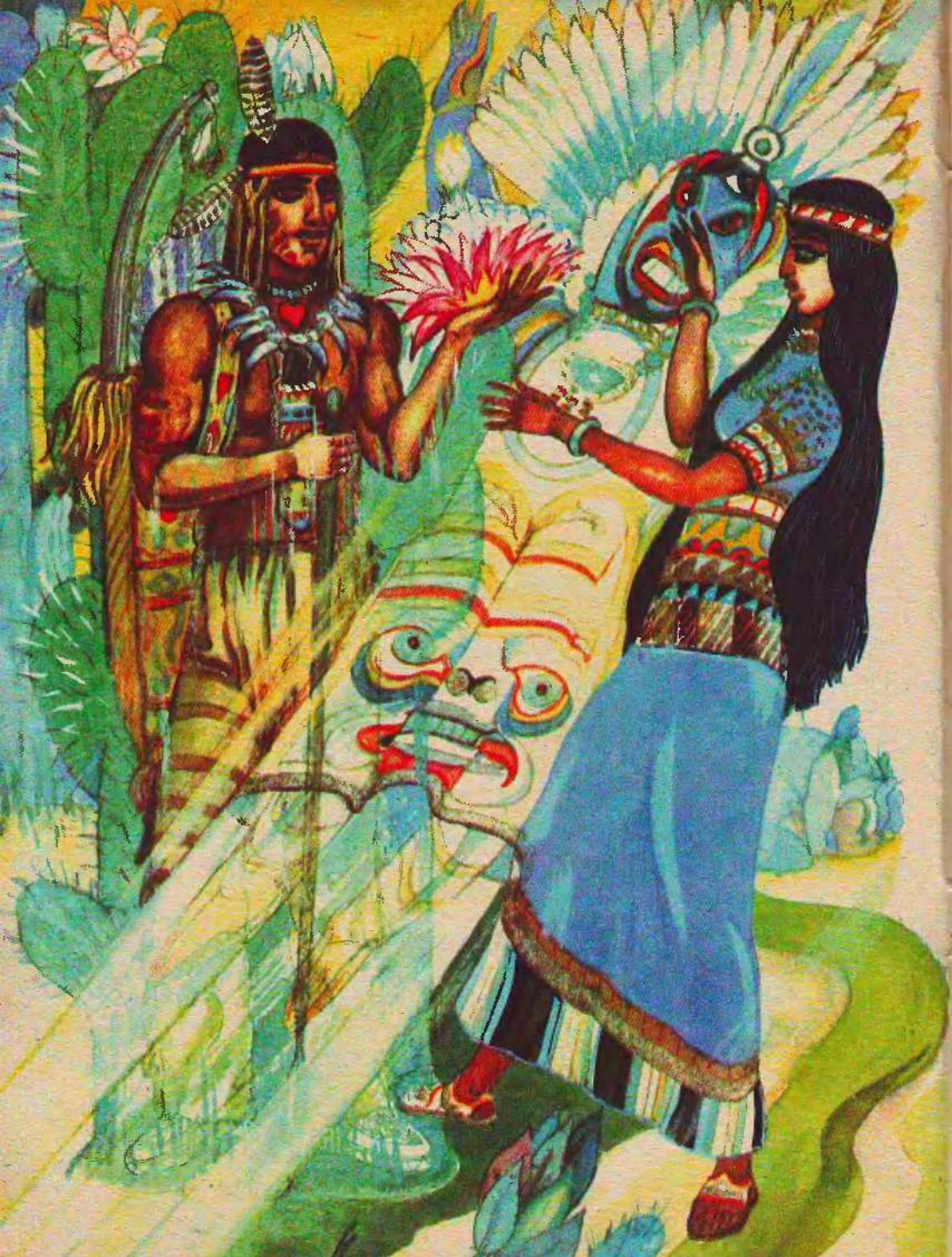
Так ось, у ту далеку пору жила в горах бідна дівчина небаженої краси. Упадали за нею молодий мисливець, який полював у горах всіляку дичину, і старий жрець — багатий і злостивий чаклун, котрий мав у Андах палац та безліч слуг. Обидва добивалися її руки. Один міг покласти до ніг дівчини юність і кохання, другий — неймовірне багатство та владу над людьми. Вона давно кохала мисливця, але нікому не сміла про те сказати, та й чаклуна остерегалася. І ось, нарешті, дівчина оголосила:

— Буду тому дружиною, хто спіймає Пурпурового Птаха.

Вирушили женихи шукати те казкове диво. Мало кому з людей щастило побачити рідкісну істоту, а спіймати ще не довелося нікому. Вважалося, що тому, хто добуде Пурпурового Птаха, доля принесе численні дарунки. Чи довго, чи ні тривали пошуки, та добув юний мисливець казкову істоту в Андах на найвищій горі. Посадив її в міцну клітку і рушив гірською стежиною, співаючи пісню радості. Зненацька з-за скелі з'явився жрець. Очі палають ревностями й шаленством, кістляві руки трясуться.

— Віддай Птаха! — вимагає він.

— Он як! — усміхнувся мисливець. — Хочеш чужими руками здобути собі славу й дружину? Не бувати такому! Я кохаю красуню безмірно, і вона стане моєю!

— Ні, не стане! — люто заверещав жрець, проказуючи жахливі заклинання.— Будь проклятий і стань кактусом!

Мов уражений блискавицею, скам'янів юнак. Тіло його позеленіло, покритися колючками. Клітка з диво-птахом упала на землю. Підхопив жрець здобич і зареготав.

— Стій тут вічно, отруйна колючко! — сказав він.— Ніколи ти не станеш більше людиною. Хіба що хто-небудь упізнає тебе в цій страшній подобі. Але цьому не бувати, я такого не допущу, адже тоді прокляття впаде на мене...

По тих словах рушив чаклун у долину. З'явившись до дівчини, похвалився здобиччю. Поникла прегарна голівка красуні, сльози блиснули в очах. Та що діяти, адже дала вона згоду стати дружиною тому, хто принесе Пурпурового Птаха. Зібралася дівчина, пішла разом з чаклуном у гори до свого нового житла. На крутій стежині зушинився вдоволений жрець, показав на жалогідний засушений кактус, що знемагав на палючому осонні.

— Чи подобається тобі ось ця отруйна рослина? — зловісно запитав він.— Чи не нагадує тобі вона кого-небудь?

Дивиться тривожно дівчина, і стало їй жаль самотнього кактуса. Зненацька рослина ворухнулася, поміж колючками з'явилася туга брунька, тріснула, і на сонці зарожевіла велетенська квітка.

— Це він, він! — закричала вражена дівчина, кинувшись до кактуса.— Це мій коханий! Він навіть в цій подобі приготував для мене найкращий дарунок!

Як тільки пролунали ці слова, зник, розтанув колючий кактус. Протираючи очі, стояв перед красунею молодий мисливець. В ту ж мить чорний вихор налетів з Анд, підхопив чаклуна і кинув у прірву. Так прокляття впало на того, хто промовив його. А юнак з дівчиною, випустивши на волю Пурпурового Птаха, вернулися до свого бідного притулку, де на них чекали радість та кохання... З тої пори кактуси звеселяють світ найпрекраснішими квітами: білими, червоними, рожевими, золотистими. Щезла відтоді й отруйність цієї рослини, і сиралий мандрівник може добути з їхнього м'якуша присмну, прохолодну вологу...

КАЗКА ПРО ТЕРНОВУ СТІНУ

Жив у степовій країні хан — володар кочових племен. І була в нього юна донька. Палко любила вона коней, безкраї степові простори й шалену їзду верхи. Навіть батько, мужній воїн і досвідчений вершник, побоювався інколи, дивлячись на її нестримні перегони з юнаками, котрі виборювали нагороду в святкові дні. Майже завжди кінь ханської доньки переганяв найбільших умільців.

З ранку до вечора мчала вона на улюбленому вороному по дикому полю, лише інколи зупиняючись на високій прадавній могилі. Стояла там годинами, довго вдивлялася за обрій, про щось мріяла.

Якось зустріла біля могили юнака — пастуха ягнят. Був то хлопець стрункий, сильний, ясноокий. Погляд його пронизав наскрізь серце дівчини.

З того дня вони завжди були разом. Він грав їй на сопілці сумні мелодії і їх звуки кликали її в тасмичу країну нездійснених мрій, там, де нема ні володарів, ні рабів. Дівчина, не відриваючись, дивилася в сині, як небесна далечінь, очі, ніби жадала поплисти в країну його надій. І було юнакові хороше й тривожно від погляду її сонцеподібних, золотистих очей.

Та слуги ханові підстерегли закоханих. Розповіли про все володареві, й він звелів схопити пастуха, прив'язати до стовпа і шмагати нещадно перед усім людом. Бачила й принцеса, як її коханого катували на майдані, проте, закусивши губи до крові, мовчала. Тільки в глибині її зіниць загорілися шалені вогні.

Одв'язали пастуха, кинули в степу, побитого, безпомічного. Вона прокралася до нього, лікувала рани, зросила обличчя сльозами,

напоїла цілющим кумисом. Її знову вистежили ханові слуги, схопили й поставили варту, щоб не змогла самохіть покинути палац. А пастуха прогнали в дике поле, де бродили тільки шакали, буй-тури та вовки.

Він тинявся в пустельному степу, мов навіжений, співав химерних пісень, грав на сопілці та все намагався наблизитися до ханського стійбища. Його цькували псами, з нього глузували, називали божевільним. А для доньки хан звелів спорудити кам'яну вежу на гірському схилі. Та ще й оточити споруду залізною колючою стіною. Три місяці кували ту страшну огорожу ковалі. Радів хан — не зуміє божевільний пастух дістатися до його доньки!

Та якось на світанку всі побачили: пастух почав лізти на колючу загорожу. Слуги намагалися відігнати юнака, проте хан звелів — не чіпати! Хай загине у всіх на очах цей божевільний!

Важко було юнакові видиратися на загорожу, об металеві колючки він роздирав руки й ноги. Завмираючи від жаху й співчуття, дивилася на нього з вікна темниці принцеса. Ослабнувши, похитнувся пастух і впав грудьми на залізне вістря. Заяскріла кров у променях ранкового сонця. Закричала степовою чайкою дівчина і відчайдушно кинулася вниз — назустріч коханому.

Та й завмерла біля нього.

Зойкнув від жаху володар, та годі було щось зарадити. Раптом побачили вражені люди, як залізна огорожа перетворюється на стіну зелених чагарів, покритих білими пахучими квітами. Так велике кохання юнака й дівчини навіть мертво залізо перетворило в досі небачене диво, подарувавши красу невибагливій степовій рослині прийдешнім поколінням.

Ось що оповідають старі люди про появу на землі терну...

КВІТКА ПАПОРОТІ

В давнину жили на світі щасливі, веселі й невмирущі люди. Вони легко могли міняти подобу своїх тіл — переходили з людської подоби у звірину чи рослину. Якщо кому хотілося стати орлом — вирощуй крила й лети, бажалося розквітнути трояндою — звернися до матері-Землі, попроси в неї такого дарунку і розквітай на радість собі й іншим.

Та Чорнобог, котрий посіяв так багато темних зерен у світі, люто задрив світлим істотам, тож поділив їх на чоловіків та жінок. І в самій природі було посіяно розбрат та ненависть, у лісах та степах зарикали хижакі, в повітрі піднялися хмари мошкарі й комарів, що жадали крові.

Проте люди навіть і тоді навчилися знаходити свої половини та зливатися в єдину істоту. А було так.

Коли Чорнобог роз'єднав мешканців нашого світу на чоловіків та жінок, на грудях у кожного залишалося відкрите місце, крізь яке видно було серце, що не спало навіть уночі. Зустрічаючи рідну частку, серце спалахувало райдужним вогнем і прагнуло знову злитися в єдину істоту. Тоді володар мороку звелів закривати отвір до серця ще змалку, щоб люди навіть не дослухалися до того, що діється в їхніх грудях. Так поступово згасала у світі любов, аж доки всі забули про ту пору, коли жили в світі невмирущі люди.

Та якось народився в далеких горах хлопчик на ймення Вір. Батьки його не спускалися в долини, ось чому слуги Чорнобога не змогли своєчасно закрити отвір, що крізь нього сяяло полум'яне серце. Коли Вір став дорослим юнаком, залишив гори і з'явився між люди.

Сполошилися слуги мороку, почали стежити за хлопцем. А він ішов від села до села, шукаючи бодай одну істоту з відкритим серцем.

Минали дні. Минали роки. Всі пошуки марні. Жодного вогника на безмежних просторах.

І тоді хлопець почав заходити в житла, де народжувалися діти, чії груди ще не встигли закрити слуги Чорнобога. Так він зустрів маленьку дівчинку на ймення Надійка: її серце спалахнуло йому назустріч. Як тільки Вір узяв Надійку на руки, стали вони єдиною могутньою істотою, і не могли прислужники мороку приступитися до Полум'яного Серця.

Злякався Чорнобог, що можуть його заміри не збутися. Вирішив він зробити ще жахливіше зло. Увесь світ поділив на два: один — цей, в якому ми живемо, а інший — той, що його називали наші діди й пращури «світом рахманів», тобто сонячних людей. Там інші квіти, дерева, звірі, птахи, комахи: люди можуть їх побачити й збагнути хіба що в снах.

Туди, в той світ рахманів, Чорнобог вигнав і Палаюче Серце, істоту, яка виникла з Віра та Надійки. І не завважив володар мороку, що Палаюче Серце захопило з собою корінець папороті. Відтоді зростає ця прадавня рослина в обох світах. Ось чому закохані — шукачі небувалого кохання, йдучи в ніч на Купала до заповітного лісу, можуть уздріти полум'яну квітку папороті: то з царства «рахманів» сяє Палаюче Серце. І якщо пощастить шукачеві торкнутися квіткою власних грудей (а цьому на заваді всі темні сили), то така людина стає всезрячою.

То лише невігласи кажуть, що квітка папороті дає вміння шукати під землею золото, самоцвіти та інші скарби. О ні! У такого щасливця відкриваються очі на правдиві скарби мудрості й любові...

ЛЕГЕНДА ПРО ЯЛИНУ

Колись наша земля була пустельна, непривітна. Не шуміли на ній ліси, не співали птахи, не плавали в річках риби, не цвіли барвисті квіти. Володарював у світі страшний Маракара — дух мороку й смерті. Під його рукою в непроглядній безодні жили тіні, жалюгідні й безмовні. Вони прислужували Маракарі.

А в небесному дивоколі, у краю сонця Ярила, було весело й вільно, легко й безжурно. Там лунали пісні, там жили безтурботні істоти — птахи й діти, летючі квіти й наділені мовою риби. За старшого в тім краю був сонячний син Яровит.

Якось він оглядав безмежні простори долішніх володінь і побачив жахливе царство Маракари. Засумував дуже і звернувся до батька Ярила так:

— Ясноликий батьку, чи не годилося поділитися б навіть з темною прірвою Маракари нашою радістю? Негарно радіти самому, якщо хтось на світі страждає та потерпає. Подаруємо мешканцям темного царства життя й веселощі...

— Сину мій,— зітхнув Ярило,— вже віки минули відтоді, як я посилаю в ущелину Маракари промені життя, але там мертво, жодного руху. Не приймає володар мороку зернят любові...

— Тоді я сам піду туди,— поклав собі Яровит.— Запропоную Маракарі, хай засіється його світ квітами та деревами, живими серцями й піснями. Хай тіні, що никають там, стануть людьми.

— Що ж,— згодився Ярило,— твоя воля — священна, бо вона жадає добра. Іди, мій сину, куди кличе твоє серце.

Кинувся Яровит до моторошної безодні, а супроводжували сонячного прища друзі — квіти, метелики, птахи, риби й діти. Та на

краю темної ущелини перед ними постав сам Маракара, насупився, дивлячись на пришельця із світлого краю.

— З чим завітав до мене? — грізно запитав він.

— Хочу подарувати твоєму краю скарби серця, — лагідно всміхнувся Яровит. — Волію засіяти землю квітами, деревами, травами. Нехай у водах попливуть риби, у повітрі полетять птахи й метелики.

— А ти станеш повелителем? — насмішкувато запитав Маракара.

— О ні, це мій тобі дарунок!

— Гарзд! — раптом згодився володар мороку. — Ввійди до мого царства. Живи тут. І твої супутники хай живуть. Тільки залишайся з ними доти, доки розквітне тут бодай одна квітка.

— Залишаюся! — згодився Яровит.

— Та перед тим, як зайти, — не вгавав Маракара, — залиш на брамі мого світу свої відзнаки й скарби. Стань звичайною людиною. Тільки за цієї умови зможеш жити в моєму царстві.

— Хай буде так! — весело погодився принц.

— Тоді входьте!

Кинулися до безодні птахи й діти, риби та квіти, метелики й бджоли, трави та дерева. Увійшов у темний край і Яровит, залишивши в заклад Маракарі сонячне намисто, грізні вогняні блискавиці, самоцвітні небесні камені, що вселяли здатність передбачати, бути могутнім, пересуватись у просторі й часі. Став принц звичайною людиною.

Ожила земна безодня. Розквітли пустелі, покрилися травами й гаями, полетіли в небі птахи, засміялися діти в перших селищах, наповнилися озера, моря, ріки та океани барвистими рибами.

Зловтішно засміявся Маракара. І звелів слухняним тіням схопити Яровита і замкнути до високої вежі, оточеної звідусюд непрохідними болотами та ущелинами. Зсередини в'язницю вартували люті дракони, а ззовні — пустельна безодня, через яку шляху не було.

І став Маракара володарем над Яровитовими друзями — птахами, рибами, метеликами, квітами та людьми. І почав їх пещувано мучити, катувати, п'ючи їхні соки та кров. Побачив батько Ярило усе те, засмутився вельми. І звернулися до нього квіти й дерева, благаючи:

— Вогняний наш батьку, допоможи своєму синові Яровиту, звільни його! І тоді ми зможемо втекти від зрадливого Маракари!

— Не можу, — відповів на те Ярило. — Ви своєю волею ввійшли туди. Самі ж і повинні звільнити Яровита. Якщо я ввійду у безодню — морок настане у світлих світах, погасне життя в небесному дивоколі...

Зібралися квіти й дерева на велику раду — як звільнити Яровита?

— Я спробую,— сказала Ялина.— Вкоріюся на скелі під темницею і дотягнуся до його вікна.

Попросили квіти й дерева Вітру, щоб дихнув він над прірвою і переніс бодай кілька ялинових зернят до підніжжя похмурої вежі. Послухався Вітер.

Одне зернятко склювали чорні круки. Друге висохло від спеки. Третє впало до безодні. Четверте загубилося між камінням. П'яте не проросло. Шосте змили бурхливі дощі. І лише сьоме вкоренилося в щілині й пустило паросточок.

Тривожно чекали квіти й дерева, хвилювалися: чи не помітять люті вартові-дракони зеленої ялинки?

За одну-однісіньку ніч виросла молода, міцненька Ялина, простягнула лапаті руки-віти до принца, прошенотіла на світанні:

— Втікай, сонячний сину! Тебе чекають твої друзі, за тобою сумує батько Ярило!

Протиснувся Яровит крізь віконце, ледве тримаючись виснаженими руками за камішня. Та гілки Ялини тримали принца над прірвою, і він неушкоджений приземлився до підніжжя вежі. А вже ліани сплели для нього міст над ущелиною. А вже птахи чекають його, щоб нести до батька, у вільне дивоколо, а вже простягає ласкаві руки-промені Ярило — Володар Життя й Радості, щоб обійняти коханого сина.

І сказав Ярило:

— Славна ти будеш між рослин, добра й мудра Ялино!
Дарую ж тобі нескінченну юність. Хай твоя
невмируща зелена крона пагадує всім
про твій подвиг.

ПОЛИН — БОЖЕ ДЕРЕВО

Прадіди оповідають, що світ створено могутнім небесним мандрівником Дайбогом. Будував його він разом з прекрасною жінкою на ймення Лада. Для любові та щастя готували вони землю, сіючи квіти, трави, дерева, населяючи ліс співучими птахами, ласкавими тваринами, райдужними метеликами та працьовитими бджолами.

Проте Дайбог і Лада, натхненно й старанно працюючи, не бачили, що слід у слід за ними непомітно йде Чорнобог — заздрісний і злий Володар Мороку, підсипаючи в світлі творіння чорні зерна. Тому в зелених дібровах зазвучали не лише щебетливі, дзвінкі пташині пісні, а й хиже гарчання, злісне каркання, люте шишіння: в зарослях з'явилися шакали, гадюки, на гілках загойдалися стержитники, в бур'янах заплазували скорпіони, побігли отруйні павуки, — в світі почалася боротьба, смерть загуляла по землі.

Зупинився натомлений Дайбог на краю світу, щоб оглянутися на своє творіння, пригорнув подругу Ладу і подивився довкола. Вжахнулися творці, уздрівши те, що вчинив Чорнобог. Потемніло високе чоло Дайбога від праведного гніву, вже він хотів кинутися на ворога, але вчасно стримався. Зітхнувши, сказав Ладі:

— Світ не переробиш. Хай він дасть прорости засіяним чорним зернам. А плоди зла доведеться до решти спожити Чорнобогові. Хай стає він господарем світу, раз учинив таку підлу зраду. А я йду разом з тобою, Ладо, творити новий світ, чистий і світлий, як усмішка дитини...

— Ти все віддаєш Чорнобогу? — здивувалась Лада. — І люди залишаються в його ярмі?

— Ні, — відповів Дайбог, — залишу для себе непомітне степове зело — полин. Гірка доля моя в цьому споганеному світі, але хто полюбить полин — боже дерево, кого дійме гіркота життя, той знайде шлях до мого нового чистого світу...

Згодилася Лада зі своїм сільником, і благословили вони полин, і вже після того рушили в путь — творити іншу землю, інші світи. А куди — невідомо! Лише полин — боже дерево шепоче про все те дивчу легенду. Він знає. Але спробуй розгадай. збагни мову гіркого степового зела!..

ВИПНЯ — ВІЧНА НАРЕЧЕНА

Над річкою Бугом у вбогій хатині жила колись стара-престара бабуся. Лікувала вона людей травами, замовляннями, добрим оком, лагідним словом. Була в неї онука — весела, жартівлива дівчинка. Дружила вона з хлопчиком сусідським — сином пастуха. Діти гуляли в лісі, бавилися на квітучих галявинах, шукали, завмираючи від страху, заповітний жар-цвіт у ніч на Купала. Нерозлучними були хлопчик та дівчинка, і дуже любили одне одного.

Та минали роки. Дійшли вони літ. Стала дівчинка вродливою дівчиною. Їхали до неї женихи з близьких і далеких країв просити її руки. Та дівчина була невблаганна. Вона частенько усамітнювалася в лісі, на луках, над рікою, проганяючи від себе навіть колишнього товариша — пастуха. А він не знав, де себе подіти, блукаючи в хащах лісових, ночами складав на честь коханої сумні пісні.

Пішла чутка межі людьми, що стара знахарка передала онуці хист до чаклунства. Відтоді сільські парубки вже не засилали до неї сватів, проте вельможні пани з чужицьких міст ще більше почали оббивати бабусині пороги.

Та ось померла знахарка. Поховала її онука, поплакала над могилкою. Тут, на цвинтарі, зустріла вона давнього товариша — пастуха. Він несміливо глянув у її засмучені очі, прошепотів:

— Тепер ти самотня. Хто ж буде любити тебе? Ходімо до мене, згадай нашу любов...

— Чи зможеш ти вмістити всю мою любов! — загадково запитала дівчина.

— Зможу! — не вагаючись, вигукнув юнак. — Птахом станеш — я повітрям буду, щоб підтримати тебе у польоті. На рибу обернешся — прозорою річкою стану, аби тобі любо було в моїй глибині, на ніч перетворишся — я зорями в небі засяю, щоб люди милувалися твоїм таємничим обличчям...

— Побачимо, — тривожно відповіла дівчина. — Багато обіцяєш, тож не забудь, коли час настане...

Незабаром прибув до дівчини поважний жеших — воєвода з далекого царства. Запропонував їй руку й багатство своє. Спогорда дивилася на нього дівчина, потім відкрила віконце, показавши на сад, на ліси вдалині, на луки та блакитну течію ріки.

— Глянь на моє багатство — воно нетлінне й незнищенне. Що мені твоє золото, палаци, слуги та розкішні бенкети? То все — жалюгідне марєво. Скажи лишне, чи зможеш любити так, як умію любити я? Якщо стану птахом — чи станеш небом? Якщо обернуса на рибу — чи будеш рікою? Щоб усюди, де буду я, ти наздогнав мене коханням своїм?!

— Глумишся? — скипів воєвода.

— Ні, не сміюся, — відповіла дівчина. І зненацька перетворившись в голубку, вилетіла у вікно та й сіла на гілці старого дуба. Здивувався воєвода, розгублено дивлячись на сизого птаха, та ще дужче закипіла в ньому кров. І поклав він такі добитися свого.

Два роки вивчав чаклунську премудрість у далекій країні. А повернувшись до дівчини, пихато сказав:

— Тепер зможу любити тебе. Не палацями, не майном нині спокушаю серце твоє, а чарівницьким умінням бути там, де будеш ти...

Засміялася дівчина та й перекинулася на горличку. Воєвода вмить став шулікою хижим. Вона злякано скрикнула, метнулася до річки, поринула у хвилю прозору, перетворившись на білу рибку. Воєвода кинувся до неї в подобі зубатої щуки. Вона вискочила з води кізкою дикою, нажахана, помчала додому, а він — за нею вовком страшним, неситим. Нарешті обернулася вона знову на дівчину, стала біля вікна. Набравши природного вигляду, воєвода покірно схилився їй до ніг.

— Бачиш — тепер я невідступно буду з тобою! Будь моею... — Волею чи неволею — мусила згодитися дівчина. Кілька днів готувалося весілля. В біле-пребіле весільне вбрання нарядили її слуги воєводині, а потому повезли до церкви вінчатися. Недалеко від храму побачила дівчина пастуха. Він благально й сумно

дивився на неї. І раптом закричала вона своєю колишньому товаришеві:

— Чи зможеш вічно кохати мене, юначе?

— Зможу! — стрепенувся хлопець.

— То ж люби мене, якщо зможеш! — вигукнула вона, стрибаючи з весільної колісниці. Восвода кинувся за нею, та було вже запізно.

Вражені люди бачили, як розстануло весільне вбрання молодої і як попливло білими пелюстками понад землею. І ось від краю до краю, скільки око сягало, спалахнули сади небаченим цвітом.

Заревів воєвода-чаклун, звився чорним вихором у небо, накинувся на один сад, на другий, третій, силкуючись зірвати білі пелюстки, щоб забрати їх собі, щоб знову повернути втрачену наречену. Та все марно! Обійняла дівчина ніжним квітом усю рідну землю, подарувала себе всім добрим людям.

І ще бачили весільні гості предивне диво: не стало пастуха, а натомість з'явився бджолиний рій. Та золотава хмаринка ніжно пойняла вишневі сади, збираючи з них запашний мед. Так воно триває й досі: вишня — вічна наречена — щороку зодягає пребілий серпанок весільного вбрання, а бджоли — посланці пастуха — цілують її, приймаючи дарунок невмирущого кохання.

КАЗКА ПРО РОМАШКУ

Кажуть: коли падає з неба зірка — хтось умирає. То неправда. Наші прабатьки стверджували: якщо падає зірка — народжується нова людина.

Сумно зірці самотою мандрувати в небесній пустелі. Дивиться вона згори на бурхливе життя землі, на завітчані луки, густі ліси, на зграї птахів, що злітають до хмар, на дітей, котрі бавляться в пісочку біля рік та озер, і мріє стати людиною.

Прагнення народитися буває таким потужним, що перемагає тяжіння неба. Тоді зірка падає. І відразу десь закричить, заплаче дитя, сповіщаючи про появу ще одного зореносного серця. Отже, людське немовля отримує небесну душу, і та душа вічно прагнучиме до зірок, бо зіркою є невгамовне людське серце.

Одного разу позаздрих людям син Цариці Ночі. Закортіло і йому отримати зоряну душу. Але як те зробити? Адже зірка сама має вибирати для себе нове життя!

І звернувся він до прекрасної Білої Зорі. Каже:

— Хочу мати зоряну душу, як люди. Що для цього треба зробити?

— Небезпечно бажання, — всміхнулася Зірка. — Тільки коханого зірка опромінює й дарує життя радісне, а нелюбому — судились смуток, безодня жадань, пристрастей і навіть вбивство!

— А як дізнатися — любить чи не любить? — вигукнув син Цариці Ночі.

— Поміркуй! — загадково відповіла Зірка.

Причайвся в п'ятні син Цариці Ночі, невідступно дивлячись на Білу Зірку. Міркує: любить — не любить? Боявся на щось

зважитись. Та ось помітив він, що Зірка почала міняти барви, захвилювалася. Цариця Ночі прошепотіла синові, що Біла Зірка незабаром упаде з неба: пезабаром народиться досі небачене немовля, котре вона полюбила.

І тоді зважився темний принц на злочин. Він створив із мороку та пічних туманів подобу дитини, а справжню вбив. Замислив хитрощами оволодіти Білою Зіркою, коли вона впаде для земного життя.

І ось упала Зірка, прокресливши полум'яну стежину в небесному дивоколі. Але торкнувшись несправжньої дитини, не ввійшла в неї: не було там вогнища любові.

Кинувся принц Ночі до засмученої Зірки, хотів схопити її, та вона розсипалася сріблястими іскрами по луках та полях, перетворившись на дивні квіти-ромашки, бо не могла вже вернутися до рідного неба.

Заревів від шаленства син Ночі, обернувся на скажений вихор, почав обривати пелюстки квітів, запитуючи:

— Любить — не любить! Любить — не любить!

Падають пелюстки на землю, а квітка все мовчить. Хтось із людей підслухав ті слова сина Ночі і теж почав запитувати у ромашки — чи любить вона?

Та хіба про це питають?

Кажуть люди, що настане пора, коли ромашка знову перетвориться в Білу Зірочку. Коли? Це станеться тоді, коли ще раз народиться той самий незвичайний хлопчик, убитий сином Цариці Ночі.

КОРІНЬ ЯВОРА

Ріс над тихим прозорим потоком явір. З невеличкого паростка став він могутнім віковим деревом. Під час спеки або в негоду давав притулок у своєму затінкові пастухам і мандрівникам, щедро дарував своє гілля для гнізд пташиних, оберігав кручу від обвалу.

Пишна зелена крона явора бавилась з вітрами, раділа блакитній безодні неба, насолоджувалася прохолодою весняних дощів.

Та якось прокотився над тим краєм шалений ураган, пройшла небачена злива. Бурхливі потоки води оголили коріння дерева. Глянули гілля й листя додолу — жажнулися.

— Які потворні, покорчені, гидкі нарости приліпилися до нас, — загукали вони.

— Дурні! — сказав їм Ворон, що відпочивав на верхів'ї явора. — То ж ваше коріння. Без нього і вас не буде...

— Ні, ні! — бурмотіло гілля. — Нам виродків не треба. Пора позбутися цих потвор.

І покликали вони короїдів, жучків та ще цілу хмару всілякої нечисті: благали вони позбавити їх від потворного коріння.

— Гаразд! — сказали ті і взялися до праці.

Незабаром кореневище було з'їдене.

Впало могутнє дерево. Зів'яла пишна крона. Розмили дощі високу кручу, земля посунулася вниз і зага-тила долину, перетворивши прозорий потік у покрите ряскою та водоростями замулене болото...

ХТО ТАКИЙ СОНЯШНИК?

Спочатку земні рослини не мали квіток. Високі дерева, велетенські трави покривали гори, степи, долини. Та куди не глянь — жодної квітки!

Звернулися дерева, чагарі, трави до Сонця:

— Подум'яний батьку! Ти запалюєш у грозовій хмарі багатобарвну райдугу, прикрашаючи небо. Подаруй і нам дешицю тих барв.

Замислився господар денного Неба. Довго мовчав. Не міг придумати, чим зарадити рослинам на далекій землі.

Озовою син Сонця, золотоволосий принц:

— Я піду на землю та її оздоблю зелень барвами райдуги.

— Це небезпечно, — тривожно відповів батько. — Покидати сонячну оселю не можна безкарно. Розпоронившись на далекій планеті, ти можеш не повернутися до рідного дому...

— Я все'дно піду, — заявся на своєму золотоголовий принц. — Ти даруєш радість усесвітові, а я хочу подарувати її деревам і травам.

Зітхнув батько, проте, що мав робити, — згодився.

Прилтів син Сонця до землі, веселковим колесом почав обходити світ. І затріпотіла природа від блаженства.

Велетенськими запашними квітами вкрилися магнолії, ніжно усміхнулася рожевими пелюстками на узліссі шипшина, срібно-дзвінно заспівали серед трав блакитноокі дзвоники, небесними вічками глянули на світ незабудки-братики, сором'язливо захиталися на вітрах білі гвоздики...

Безліч квітів покрили безмежні простори, ніби різнобарвна ріка розлилася по землі, одухотворюючи природу, відкриваючи людям світ краси й творчості.

Зупинився сонячний принц та й поглянув довкруг. А побачивши плоди своєї праці, щасливо засміявся. Махнувши полум'яними крильми, хотів було вернутися додому. Та де там! Витративши силу на творення квітів, він віддав свою силу землі, тож не зміг уже повернутися до осяйної оселі батька.

Заридав самотній Ярило у небі, ховаючись за темний обрій. А знесилений принц упав на землю, заливаючись гіркими слізьми. На світанку він встав, напружив усі сили, щоб полетіти, коли з'явиться Сонце, але зміг лише підняти пазустріч батькові своє пломеніюче обличчя. З тої пори цар-квітка, золотоголовий соняшник, невідступно дивиться на схід: батько обіцяв йому в прийдешньому повернення до рідної осяйної оселі...

СКАЗАННЯ ПРО КАЛИНУ

Якось юні богатирі Русі рушали на прю з ворогами, які немилосердно спустошували рідний край. Покидаючи свої села й городища, юнаки прощалися зі своїми нареченими. Після стрибків над священним вогнищем, вождь богатирів звернувся до дівчат і сказав так:

— Нещадний бій чекає на нас, любі подруги. Та ми повернемося, якщо ви берігтимете нам вірність. Ви маєте поклястися в тому перед вогнем. А ми дамо священну клятву завжди прагнути до вас!

Згодилися дівчата з тими словами. Тож, запаливши кільце вогнів, воїни та їхні наречені переступили стіну багаття і промовили слова клятви.

Поскакали комонні богатирі на битву. А дівчата зберігали їм вірність.

Доля берегла юних воїнів. Неушкодженими вийшли вони з кривавої січі, здолали ворогів Русі (так колись називалася українська земля). Весело верталися додому, радіючи майбутнім зустрічам.

Та в батьківських городищах на них чекала біда. Поки вони змагалися на західних кордонах батьківщини, зі сходу прийшли кочові орди, убили матерів, старих та дітей, а юні діви, зберігаючи вірність, зібралися в храмі й підпалили його. Жодна наречена не вийшла до ворогів з вогню...

Скам'яніли богатирі, уздрівши попелище й пустелю там, де недавно вирувало радісне життя. Опустилися могутні руки, смутком переповнилися серця. Навіщо їм сила й молодість, коли не стало наречених?

Одначе сказав вожак богатирський:

— Ми дали судженим своїм клятву вірності. Маємо дотримати її. У всіх краях, у всіх світах будемо шукати коханих, доки не знайдемо!

Спитали дружинники:

— Як знайти нам коханих у краю Світовида? Хто нам вкаже шлях?

— Запитаємо у Охоронців Священного Дуба,— вирішив вожак.

Знайшли воїни притулок Охоронця Священного Дуба в густому лісі на березі Славути. Вислухав столітній самітник богатирів, гострим поглядом пронизав душу вожакову, ніби зважаючи глибину його почуття. Суворо мовив:

— Нема ще мосту між нашим світом і краєм Світовида. Тільки через смерть ідуть люди туди, забуваючи про рідних, котрих залишають тут. І там теж блукають, забуваючи, хто вони й звідки прийшли. Чи певні ви того, що не забудете любові своєї, перейшовши у країну Світовида?

— Певні! — твердо відповіли богатирі.

— Тоді доганяйте своїх суджених на небувалій стежині,— ласкаво сказав Охоронець Священного Дуба.— Я павчу вас, як пройти туди. І якщо ваша любов перевершує страх смерті, в рідному краю залишиться знак вашого подвигу. Але широка, ой, глибока, гей, бездонна країна Світовида, діти мої! Високі там гори, страшні прірви, неосяжні простори! Хто скаже, скільки вам шукати наречених?

— Хай і всю вічність? — всі як один мовили юнаки.— Навчи нас!

Запалив Охоронець велетенське багаття на священній галявині, звелів богатырям на конях у повному бойовому обладунку ввійти у вогняне коло. Ті послухалися. Промовив самітник заповітне слово і богатирі зникли. Не вернулися вони й донині, хоч минуло вже тисячу літ...

Та раптом з'явилася в селах і городищах Русі небувала рослина: поміж темно-зеленого листя розцвітали ніжні білі суцвіття, восени на гілках червоніли криваві ягоди — гіркі, проте напрочуд щлющі.

Дівчата полюбили сумну рослину, яку назвали калиною і почали вилітати червоні ягоди в коси та вінки. І сказав людям Охоронець Священного Дуба:

— Любіте, люди, дивну рослину. Вона є знаком із краю Світовіда від богатирів, котрі рушили на пошук вірних наречених. Білі квіти — то їх мрія, червоні ягоди, сповнені гіркоти, то краплі кривавого поту героїв, які невтомно шукають вас...

СЕРЦЕ МАТІОЛИ

Спочатку Матіола розквітала вдень, розкриваючи ніжні пелюстки назустріч Сонцю, славлячи його появу дивними пахощами.

Якось прокинулася Матіола напровесні, глянула довкола і вгледіла неподалік терновий кущ, що його гілки легенько похитувалися під подихом вітру.

Здивувалася Матіола: поміж листям терну палахкотіло яскравим вогнем щось золотисте, живе, гаряче. Іскри від нього падали на її пелюстки, і їй було радісно від тих доторків.

— Це тернове серце, — зітхнула Матіола. — Люблю тебе, колюче дерево, за твоє полум'яне серце...

Мовчав терен, загадково всміхався. Минав час. І раптом завважила Матіола, що вогняне серце вже пульсує серед гілля вікового дуба. Захоплено потягнулася квітка до могутнього дерева.

— Так це в тебе таке добре, іскристе серце? — прошепотіла вона, відкриваючи пелюсточки назустріч дубові. — Люблю тебе, мій славний велетню!

Збентежений дуб шепотів щось, але Матіола не чула його слів. Вона була охоплена полум'ям кохання.

Пізніше — о диво! — глянула Матіола на гілля дуба, але серця вогняного там уже не побачила. Воно сяяло в синьому небі — кругле, сліпуче, високе, даючи світло й життя всьому світові.

— Так це небо має таке дивовижне серце? — захоплено вигукнула Матіола, відкриваючи обійми бездонному блакитному просторові, де палахкотіло сонце. — Люблю тебе, прекрасне небо!

Та не вмістило серце Матіоли такої любові. Затріпотіла вона

під палючими променями світила і, в'янучи, схилилася на землю. Намагалися терен і дуб прикрити її від немилосердної спски, але Матиола вже не чула голосів докору й ласки.

Врятувала закохану квітку вечірня прохолода. Прив'ялі пелюстки вона скропила вологою, вдихнула нове життя. Розплющила квітка оченята й простогнала:

— А де ж полум'яне серце?

— Ти більше не зможеш жити вдень,— зітхнув вечір.— Не побачиш безжального серця неба. Та заспокойся, поглянь угору: довкола сяють зорі — полум'яні квіти в нічному саду неба. Вони відчують твою любов, твій чарівний запах...

Відтоді розквітає Матиола вночі, даруючи далеким зорям свою красу. Інколи на її пелюстках іскриться крапля прозорої вологи. «Нічна роса», — кажуть люди. Та це не так. То Матиола плаче, згадуючи недосяжне для неї полум'яне серце неба...

З М І С Т

3	Легенда про Пальму
7	Верба та водяний цар
9	Кактус та Пурпуровий Птах
13	Казка про тернову стіну
15	Квітка папороті
19	Легенда про Ядлину
23	Полюс — боже дерево
27	Вишня — вічна варечена
31	Каака про ромашку
35	Корінь явора
37	Хто такий соняшник?
39	Сказання про калину
45	Серце Матіоси

Літературно-художественне видання

Бердник Олександр Павлович
СЕРДЦЕ МАТТИОЛЫ

Сказки к легенды
(На українском языке)

Для старшого дитячого
и молодшого школьного возраста

Художник: Фролов Анатолий Георгиевич
Киев, «Веселка»

Редактор С. О. Вишневский
Художній редактор В. А. Кауун
Технічний редактор С. І. Павлов
Коректор Н. П. Ромашков
ИБ № 5357

Звако на виробництво 09.10.00. Підписано до друку
17.01.01. Формат 84×108/16. Папір офсетний № 2. Гарні-
тура біслай. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 5,04. Заст.
фарб-вклб. 21,94. Обл.-вкл. арк. 5,95. Тираж 115 000 пр.
Зак. 0-247. Ціна 1 крб. 50 п.

Ордина Дружби народів видавництво «Веселка», 202655,
Київ, МСП, Мельникова, 03.

Харківська книжкова фабрика «Бонусет»,
310013, Харків-12, Енгельса, 11.

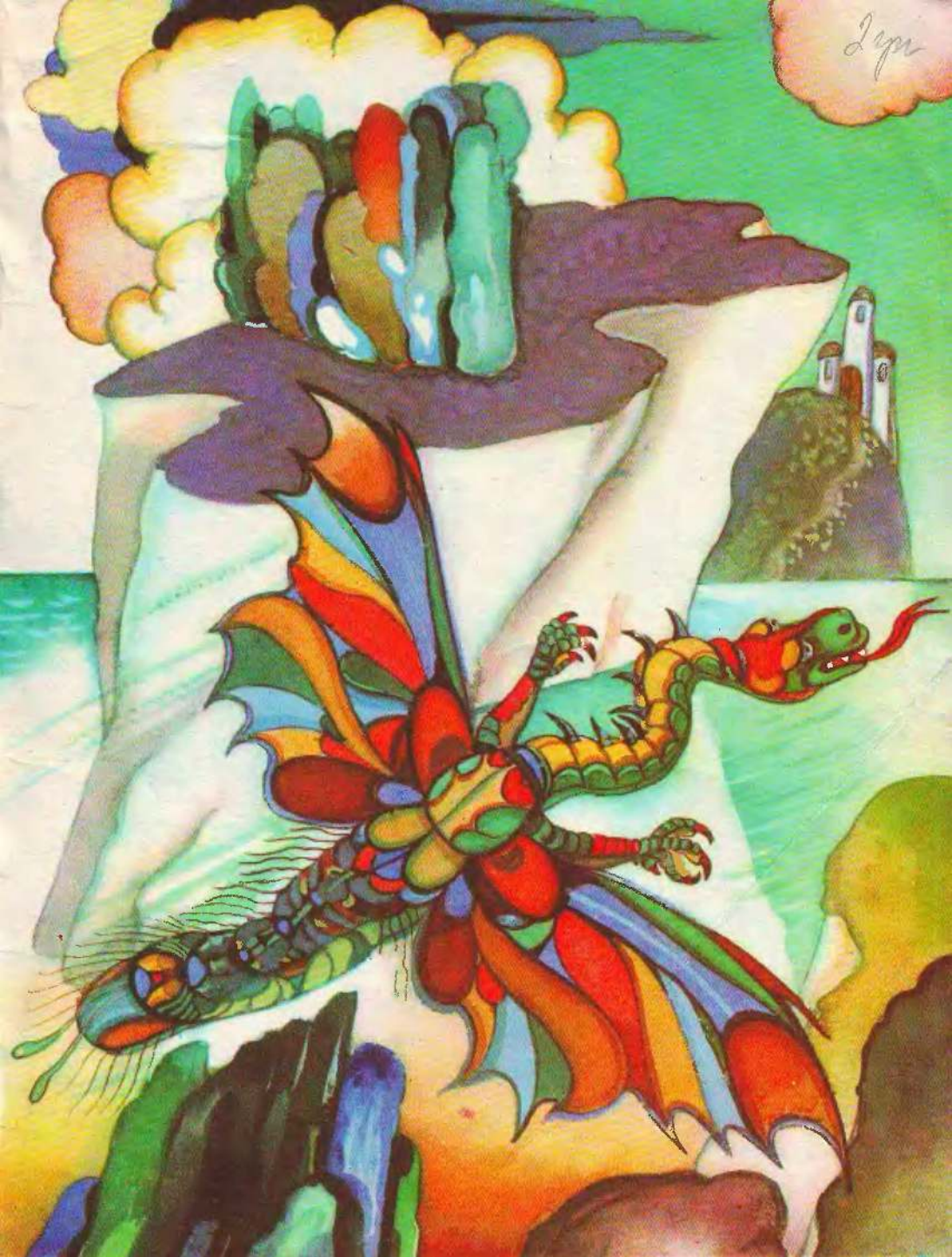
Б 4803849201—110 05.01.
M282(04)—01

ISBN 5 301 00774-2

© Олександр Бердник, 1991

© Анатолий Фролов, иллюстрації, 1991

Lepi

1 крб. 50 к.

